

Ideološke prirode jer, u to vrijeme (početak 20-ih) KPJ je bila politički i organizacijski razbijena (Zakon o zaštiti države; Obznana) te nije ni mogla odigrati nikakvu ulogu u ovim događajima, već su oni, prije svega, upisani u amanet talijanskog radničkog pokreta (predvođenog od strane KP Italije). S druge strane, ustanak labinskih rudara nepobitno je bio višenacionalan, pa je, s obzirom na politiku "čišćenja" Istre nakon Drugoga svjetskoga rata, i uloga nečiste savjesti kod ondašnjih struktura zasigurno odigrala svoje. Tek s vremenom, naročito 80-ih, kada se politička elita i sustav teže na svaki način relegitimizirati, otvorenije se pojavljuju edicije koje ističu i ovu značajnu epizodu u povijesti (i) jugoslavenskog radničkog pokreta.

A ono što se te 1921. dogodilo slobodno se može smatrati prvim antifašističkim ustankom u svijetu. Naime, prije no što su preuzeli vlast u čitavoj Italiji fašističke skvadre već su vršljale po Julijskoj krajini i Istri maltretirajući slavensko (hrvatsko i slovensko), ali i nepoćudno talijansko stanovništvo. Stoga, iako će ustanak labinskih rudara biti uzrokovan (i opravdan) njihovim teškim ekonomskim položajem, podrška koju su dobili i od lokalnog netalijanskog stanovništva zasigurno je bila i nacionalno motivirana. Tim više što su događaji u Labinu koincidirali i sa tzv. Proštinskom bunom kada su seljaci jugoistočne Istre pružili otpor talijanskoj zabrani uporabe hrvatskih nacionalnih obilježja i jezika. Neposredni pak povod labinske pobune bio je upad fašističkih odreda u radničku komoru u Trstu. 1. marta 1921., nakon čega već sutradan rudari preuzimaju kontrolu nad ugljenokopom nastavljajući proizvodnju, ali organizirajući svojevrsnu samoupravu. Stoga u ovom slučaju ne može toliko biti riječ o štrajku, već doslovno, o pobuni ili ustanku koji je rezultirao uspostavom provizorne Labinske republike koja je pod geslom "kova je nasa" (rudnik je naš) potrajala nešto više od mjesec dana (od 2.III. do 8.IV.), sve dok talijanske vlasti nisu pokrenule iznenadnu akciju gušenja pobune, a pobunjene rudare izveli na sud. No unatoč takvom, očekivanom, ishodu plemeniti avanturizam labinskih rudara ostao je utopijsko nadahnuće kako za nastupajuću antifašističku borbu (posebno u Istri), tako i za talijanski i jugoslavenski radnički pokret.

Odjeci te samosvijesti iz 1921. reflektirali su se i u očaju 1987. kada je, ovoga puta posljednji, štrajk labinskih rudara (dotada najveći u SFRJ) ponovno zatresao čitavu zajednicu. Rudari su, koristeći simbolični kapital svojih prethodnika iz 20-ih godina, štrajk odlučili započeti točno 8. aprila, na godišnjicu slamanja Labinske republike. No ostale analogije s prošlošću uzaludno je tražiti. Vremena su se promijenila, i događaji iz 1987. biti će posljednji trzaj labinskih rudara. Bio je to koliko simptom lokalne (jugoslavenske) krize, toliko i svjetskih trendova koji, tih 80-ih, nisu bili osobito naklonjeni "prljavoj industriji" (dovoljno je spomenuti masovne, a u konačnici neuspješne, rudarske štrajkove u Britaniji u vrijeme vlade Margaret Thatcher). Stoga, koliko su labinski događaji iz 1921. bili dramatična anticipacija nadolazećeg toliko su oni iz 1987. bili zakašnjeli odjek europskih tendencija na europskoj periferiji. Štrajk rudara, koji je potrajao 33 dana,

naposljetku je okončan bezuspješno. Već naredne godine većina ugljenokopa je ugašena, a sa njima i djelatnost na kojoj se temeljio ekonomski profil čitavog tog područja. Jedna era je završena i labinski rudari, zajedno s čitavim djelovima nekadašnje "radničke klase" počinju svoju migraciju u kolektivno sjećanje.